

CSICSAY ALAJOS

A 2017-ES ÉV MADARA

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület szokás szerint minden év közepe táján szokta közzétenni, hogy a következő évben mely élőlényeket ajánlja a lakosság megkülönböztetett figyelmébe. Ezek szerint már 2016. július 27-én megtudhattuk, három jelölt: az erdei fülesbagoly (*Asio otus*), a házi veréb (*Passer domesticus*) és a tengelic (*Carduelis carduelis*) közül az utóbbi kapta a legtöbb internetes szavazatot, ezért ő lett a 2017-es év madara. Ez igazi demokratikus népszavazás volt, melyhez semmi közük sem volt a politikai pártoknak, s ráadásul meglepően sokan, 12 523-an vettek részt benne. Egyszerű többséggel, 5445 szavazattal, (43%) győzött a tengelic. 4442 szavazattal (35, 5%) második helyre került a fülesbagoly, de a szegény házi veréb jócskán lemaradt, mert csupán 2632 voksot (21, 0%) jutott. Ez nem is csoda, mert hozta magával a múltbeli rossz hírért, amikor még őt tartották a legszemtelenebb madárnak nemcsak Európa-szerte, mert alig van olyan zuga a Földnek, ahova be ne fészkelte volna magát. És annak ellenére, hogy mindenevő, tehát akad számára táplálék bőven, mi tagadás, még nagyon mohó is. Arról meg ne is beszéljünk, mennyire szapora (volt), évente háromszor is költ, egyszerre 5-6 fiókát nevelt fel. Sajnos a száma az utóbbi években mégis drasztikusan csökken. Brehm *Az állatok világa* 1960-as kiadásában olvasható (többes számban) a házi verébről, amit mi is gyakran tapasztalhattunk: „A városi lakosságnak nem egyszer bosszúságot okoznak. Ha valaki a lakásától pár hétig távol van, ott fészkelnek a zsaluk közt, és otthonosan berendezkednek az erkélyen is. Mindent beszennyeznek, s zavarják az embert lármájukkal. A „kárt” azonban nem kell eltúlozni. Tartsuk szem előtt, hogy a verebek gyakran az egyedüli madarak, melyek felélnélik a város-

ok kőszivatagjait(...). A verebek elleni rendszabályok nem sokat használnak, e madarak nem tágitanak az egyszer birtokba vett területről. Ha az ember tevékenységének következményeképp megritkulna a verébársadalom, a gyors ütemű szaporodás hamar pótolja a hiányokat. Főleg azért nem sikerül a verebeket valahonnan elűzni, mert „erős a lelke”, azaz nem bántják az emberi kultúrviszonyok, mint annyi érzékeny madarat.” De bármennyire „erőslelkű” madár is a veréb, az ember kíméletlen „kultúrviszonyai” őt is utolérték, akárcsak a legtöbb madárfajt, mi több, az egész élővilágot a Földön. 60-70 évvel ezelőtt, sőt még később is, én szintén közömbös voltam a verebek iránt, ma viszont, ha meglátok egy-egy kis csapatot, megállok gyönyörködni bennük. Sokáig az élt bennem, mint amit a közvélemény tartott róluk, hogy még átvitt értelemben is szürkék. Magamnak kellett rájönnöm, hogy ez mennyire nem igaz. Sőt, ami még érdekesebb, a házi verébre az is jellemző, ami ritkaság az énekesmadár fajoknál, az *ivari kétalakúság*, szaknyelven, a *nemi dimorfizmus*. Bizony még a mezei verébnél (*Passer montanus*) is nehéz megkülönböztetni a hímeket a tojóktól.

Ugyanez a helyzet az év madara „rangot” elért tengelicnél is. Ő ma már a verebeknél is gyakoribb. Legalábbis nálunk, Párkányban. Régen nem merészkedett be a városokba, pár évvel ezelőtt viszont a városunk sétálóutcáját díszítő alacsony fákon is fészkel, de mára kiköltözött a lakótelepek parkjaiba. Tengelicet gyerekkoromban ritkán pillantottam meg nyáron, télen viszont sokszor tűntek a szemem elé. Nagyon félnékek voltak. Amikor közeledtünk feléjük, a zúzmarával borított bogáncs közül riadtan felröppenve, alig hallhatóan, de szaporán csipogták, hogy „*tiglit-tiglit*”. Csak jóval később tudtam meg, hogy számos európai nyelvben is hasonló a

nevük a magyarban használt népi megnevezésükhöz: tengelice, stiglic, stiglic, tengelic; a németben például Stieglitz, a románban Sticlete, a szlovákban stehлік. Valójában mind hangutánzó szónak tekinthetők. Gyerekkoromban volt egy jellegzetes, néhány tánclepésből álló mozgásos játékkunk, amit kettesével összekapaszkodva roptunk a libalegelőn, miközben azt énekeltük, hogy „*Így járják a/ kú-dús tán-cot/, istiglic!*” Ebből az egyetlen mondatból állt a dal, melynek az utolsó szavát hangosan kiáltottuk. Am az istiglicre úgy megrántottuk egymást, hogy hirtelen megperdültünk, és újra meg újra ismételtük a tánclepéseket, amíg a fáradságtól lihegve el nem terültünk a fűvön. Feltételezésem szerint e játék a tengelic fürge, olykor akrobatikus mozdulatainak az utánzásából keletkezhetett. Ki tudja? Talán a néprajzkutatók majd egyszer kiderítik, ha eszükbe jut, és valaki a régiek közül még emlékezni fog rá. Nincs kizárva, hogy igen, már csak azért is, mert az egyik csallóközi gyermektáncsoport nevének az *Istiglicet* választotta. No, de maradjunk a madarokról, melyeknek az osztályába (*Aves*) tartozó fajokat a rendszertan 25 rendbe sorolja be. Mind a verébfajok, mind a tengelic a *veréb-alakúak*, hagyományosan az *énekesmadár-alakúak* (*Passeriformes*) rendjébe tartoznak, ám e rendet újabban 3 alrendre tagolják. Harmadik a *verébalkatúaké* (*Passeri*), de még ezt is alrendágakra osztják fel. A verebek *alrendágán* (*Passerida*) keresztül jutunk el a szőben forgó madarak családjáig. Itt viszont a házi veréb a rokonaival együtt a *veréb-félékhez* (*Passeridae*), a tengelic pedig a *pintyfélékhez* (*Fringillidae*) tartozik. Nem árt megjegyezni, hogy e hajsza-hasogatásnak tűnő „pepecselés” nem öncélú dolog, mert azok számára lehet fontos, akiket közelebről is érdekel a madárvilág, mi több, később ornitoló-

giát vagy „csak” biológiát fognak tanulni. Ám annyit azonban nem árt megjegyezniük a laikusoknak sem, hogy nem mindegy, *-alakúak*, *-alkatúak* vagy *-félék* kifejezést használunk-e, amikor beszélgetés közben biológiai témáról váltunk szót egymással. A biológiaórákon meg pláne nem. Persze kisdiajokkal bemagoltatni semmi esetre sem tanácsolom a szűk réteg által használt szak kifejezéseket, mert ha nem sikerül velük megkedveltetni az élővilágot, a kényszer még inkább eltávolítja tőle őket. Ezért is voltam és vagyok ellene a tekintélyelvű pedagógiának.

Ha társalgás közben szóba kerül valamelyik madár, néha még a felnőttek is megkérdezik tőlem, hogy az mivel táplálkozik. Ilyenkor mindig zavarba jövök, főleg a verébalkatúakkal kapcsolatban. Ugyanis köztudott, hogy a verebek és a tengelic is magevők, amire a kúpalakú csőrükről is lehet következtetni, ám a házi verébről, ha megfigyeljük, hamar kiderül, mindenevő. A tengelicről pedig azt írják a szakkönyvek, hogy főként a mezei aszat (mácsonya) és a bogánacs magvait kedveli. Viszont az interneten találtam egy kitűnő felvételt róla, amelyen fűszálakat csipeget, alatta e felirattal: „gyermekláncfű magjait eszegeti”. Jót derültem rajta, mert a gyermekláncfű virága ugyan ott virított előtte, de a madár rá se hederített. Megjegyzem, több magevő madarat láttam már kora tavasszal friss füvet legelni, például galambokat, verebeket és persze tyúkokat is. Azonban sok növényi táplálékon élő madárfaj a fiókáit rovarokkal eteti. Hogy többet ne mondjak, a verebek, a tengelic és a „rosszhírű” seregély is, egészen biztos. Ugyanis ezek fiókáinak a fejlődéséhez nélkülözhetetlen az állati fehérje.

Sok ember számára öröm madarakat etetni, figyelgetni őket, vannak, akik a madárvártakra is szívesen ellátogatnak. Régebben, amíg bírtam, én is megtettem. Számomra lehangoló, hogy megszokott helyeken egyre kevesebb fajjal találkozom, és azok egyedszáma is szemlátomást csökken. Az egykor túl szapora verebeké szintén, mégpedig drasztikusan. A megmaradtak leginkább télen örvendeztetnek meg, amikor szélvédett helyeken felborzolt tollakkal szunyókálnak a bokron. Azonban sok esetben voltam már tanúja annak, amikor jéghideg vízben fürödtek, nemcsak ők, hanem a parkokban tanyázó feketerigók is. Hallottam a járókelők megjegyzéseit, „hú, de melegük van ezeknek!”. Biztosan nem gondoltak

arra, hogy a szerencsétlen madaraknak az élősök csipéseitől hevülhetett át a testük annyira, hogy, jobb híján, ily módon igyekeztek megszabadulni tőlük, miközben úgy megfáztak, hogy a fürdőzésért az életükké fizettek. Nyitott marad a kérdés, nyáron miért a port részesítik előnyben a vízzel szemben. A választ bízzuk a kutatókra.

No, de szóljunk néhány szót az év madarának a második helyezettjéről, az erdei fülesbagolyról is. Mint utaltam rá, rengeteg madárfaj él a Földön. A gerincűrosok (*Chordata*) törzséhez tartozó gerincesek (*Vertebrata*) altörzsének mintegy 10 ezer fajból álló, legnépesebb osztályát (*Aves*) ők alkotják. Miként Magyarországon, így nálunk, Dél-Szlovákiában is, közel 400 madárfaj él. Hajdan még úgy tanultam, a ragadozó madarakat két nagy csoportra osztjuk, miszerint vannak nappali és éjjeli ragadozók. Ezt bizony már régen megcáfolták. Az ún. nappali ragadozók a sólyomalakúak (*Falconiformes*), az éjjeli ragadozók pedig a bagolyalakúak (*Strigiformes*) rendjébe tartoznak. Az utóbbiak rendre 217 fajt számlál, amelyik mindössze két családot alkot. Egyikbe sorolattik be a bagolyfélék (*Strigidae*) 210 családja, másikba pedig a gyöngybagolyfélék (*Tytonidae*) 19 családja. A nálunk élő gyöngybagoly (*Tyto alba guttata*) már 1985-ben az év madara lett. Azóta sem nyerte el egyik bagoly sem e megtisztelő figyelmet, mert, mint említettem, az erdei fülesbagoly csak második helyezést ért el. Jóllehet, régebben rászolgált az erdei megnevezésre, de szegény ma már – mint sok más erdők, mezők lakója – kénytelen volt urbanizálódni. Azt írják róla, hogy napközben a városi parkok túlevelű fáin szunyókál szívesen, néha csapatostul, ami nem egészen igaz, mert pár évtizeddel ezelőtt, a gyerekek nem kis öröme, a párkányi iskola udvarán álló nyírfákon bóbiskoltak. Az viszont tény, hogy előszeretettel költenek varjú- vagy szarkafészkekben. Ezt tették Párkányba költözésük után is, a szomszédos óvoda egyik nyírfáján. Az óvónénik rémülten kérdezték meg tőlem, mi lehet az a szörnyeteg, ami a szarkák fészkeben tanyázik, s ha azok közeledni mernek hozzá, fenyegetően kiemelkedik belőle, hogy elriassza őket.

Mi tagadás, a baglyok a népi hiedelemvilágban nem örvendtek valami nagy népszerűségnek. Van köztük olyan, amelyiket, mégpedig a kuvikot (*Athene montanus*), halálmadárnak nevezik, de sok más fajjal kapcsolatban is léteznek furcsa megjegyzések. Mind-

amellét a bagoly a bölcsesség szimbóluma. De vegyük alaposabban szemügyre a népesebbik családnak a latin nevét, és vessük össze a történelemből szerzett ismereteinkkel. Állítólag egyik királyunk, Könyves Kálmán tiltotta meg a boszorkányüldözést, mondván: „*Boszorkányok pedig nincsenek*”. Csakhogy öfelsége e rendeletét nem magyarul foglaltatta törvénybe, hanem az akkori hivatalos nyelven, azaz latinul. Abban pedig a boszorkák egyik csoportjának a neve *strigák*, akik éjnek éjszakáján, seprűn száguldozva vitték végbe bűbajos varázslataikat (lásd mesevilágunkat). Ezeknek a perbe fogását tiltotta meg Kálmán. Ám úgy látszik, a többről szándékosan megfeledkezett. Azóta sem égettek meg közülük egyet sem elevenen, pedig titokban mindmáig üzik a mesterségüket, amit igen sok férfi megtapasztalhatott már. Egyedül Dankó Pista merete kibeszélni egyik közismert dalában, hogy őt is megrontotta egy boszorkány Szegeden. Annak bizony már több mint száz éve. De azóta már a nóta is más lett, meg a világ is másképpen megyen.

